Journal of Education Studies

Volume 12
Issue 3 *January-March 1984*

Article 3

April 2023

แนวคิดในการพัฒนา : ระบบการครองชีพสังคมไทยของประเทศตะวันตก

วิวัฒน์ชัย อัตถากร

Follow this and additional works at: https://digital.car.chula.ac.th/educujournal

Part of the Education Commons

Recommended Citation

อัตถากร, วิวัฒน์ชัย (2023) "แนวคิดในการพัฒนา : ระบบการครองชีพสังคมไทยของประเทศตะวันตก," *Journal of Education Studies*: Vol. 12: Iss. 3, Article 3.
DOI: 10.58837/CHULA.EDUCU.12.3.2
Available at: https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol12/iss3/3

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

แนวคิดในการพัฒนา : ระบบการครอบงำสังคมไทยของประเทศตะวันตก

วิวัฒน์ชัย อัตถากร

ความนำ

ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติประเทศใหญ่เบียดเบียนประเทศเล็ก ประเทศแข็งแรงรังแกประเทศอ่อนแอ การเอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนรังแกมีปรากฏเรื่อยมาในทุกยุคทุกสมัย ภายใต้จักรวรรดินิยมแบบเก่าในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศมหาอำนาจได้มีการใช้กำลังทางทหารเข้าแทรกแซง บดขยี้และยึดครองประเทศเล็กที่ด้อยอำนาจอย่างโจ่งแจ้ง ไร้ยางอาย เพื่อสามารถดูดซับเอามูลค่าส่วนเกิน ตักตวงเอาวัตถุดิบและทรัพยากรที่มีค่าอย่างเต็มที่ นำไปเพิ่มความมั่งคั่งให้ตน แต่บนความทุกข์ยากขมขื่นของประชาชนในอาณานิคม มาถึงยุคปัจจุบันสาระของการเอารัดเอาเปรียบยังดำรงอยู่อย่างรุนแรงเช่นเดิม เพียงเปลี่ยนไปในรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อนซ่อนรูปมากขึ้นเท่านั้นเอง

วัตถุประสงค์ของบทความนี้ มุ่งกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้อ่านเกิดการตื่นตัวตระหนัก และเพิ่มความสนใจในปัญหาเรื่องการรุกราน (เงียบ) ทางวัฒนธรรม และการพึ่งพาทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น บทความนี้พยายามจะอธิบายภาพรวมของแนวคิดในการพัฒนาแบบตะวันตกครอบงำสังคมไทยอย่างไร บทความนี้เป็นเพียงแง่คิดกว้าง ๆ เพื่อกระตุ้นเตือนใจผู้อ่านมากกว่าจะเป็นบทความที่มีการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง หรือมีข้อสรุปที่ได้จากการพิสูจน์ยืนยันแบบกรณีศึกษาเพื่อสนับสนุนข้อเสนอ

และข้อโต้แย้งก็หาไม่ จริง ๆ แล้วการศึกษาเพื่อยืนยันข้อพิสูจน์ใด ๆ เกี่ยวกับการพึ่งพาทางวัฒนธรรมและความคิดนั้น การศึกษาแบบเฉพาะกรณีเรื่องหรือแบบจุลภาคจะให้ข้อสรุปที่ยืนยันได้หนักแน่นกว่าแบบมหภาค

สังคมไทยถูกพันธนาการโดย "บ่วงทางปัญญา" ของประเทศ "ศูนย์กลาง"

สังคมไทยในปัจจุบันถูกพันธนาการทางความคิดขาดความเป็นอิสระ ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต้องพึ่งพาและขึ้นต่อเจตจำนงของประเทศ "ศูนย์กลาง" หรือประเทศอุตสาหกรรมทุนนิยม ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของการผลิตความรู้แนวคิดและทฤษฎีทางสังคม ทั้งยังเป็นแหล่งที่ทำการส่งออกแพร่กระจายแนวคิดทฤษฎีทางสังคมดังกล่าวมายังประเทศ "รอบนอก" หรือโลกที่สาม รวมทั้งประเทศไทยอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง

อุดมการณ์ แนวคิด และทฤษฎีสำคัญของสังคมใดย่อมสะท้อนถึงลักษณะของวิถีการผลิต ตลอดจนระบบเศรษฐกิจสังคมที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้น พัฒนาการของความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่ก่อกำเนิดขึ้นในสังคมตะวันตก อย่างเช่นแนวคิดทฤษฎีในการพัฒนาก็ย่อมสะท้อนถึงลักษณะวิธีการผลิตแบบทุนนิยม และพัฒนาการของระบบทุนนิยมของ ประเทศดังกล่าว แนวทฤษฎีในการพัฒนาที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในโลกที่สามได้เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาในระยะพร้อม ๆ กับนโยบายการให้ความช่วยเหลือโลกที่สามยุคเฟื่องฟูในทศวรรษ ๑๙๕๐ และทศวรรษ ๑๙๖๐ การผลิตแนวทางทฤษฎีดังกล่าวต่างเป็นไปในทิศทางสอดคล้องรับกันกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อตอนสงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งสิ้นสุดลง นโยบายต่างประเทศของสหรัฐในห้วงระยะดังกล่าวมุ่งตอบสนองความจำเป็นด้านการขยายตัวเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของสหรัฐเอง รวมทั้งเป้าประสงค์ทางการเมืองที่จะสกัดกั้นการขยายตัวของอิทธิพลของอิทธิพลของประเทศสังคมนิยม กล่าวได้ว่าการผลิตแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในสหรัฐถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างประเทศของสองค่าย ซึ่งเป็นความพยายามของสหรัฐที่มุ่งแสวงหาและขยายเพื่อนหรือฐานทางการเมืองระดับสากล โดยพยายามดึงเอาประเทศในโลกที่สามเข้ามาร่วมสังกัดในค่ายฝ่ายตนในชื่อที่ตั้งสวยหรูกว่าค่าย "โลกเสรี" นั่นเอง เป้าหมายทางการเมืองอันนี้ก็จะสนองตอบเป้าหมายทางเศรษฐกิจด้านความจำเป็นของการขยายตัวเติบโตของระบบทุนนิยมของสหรัฐ

นักคิด นักทฤษฎีส่วนใหญ่ในประเทศศูนย์กลางที่ผลิตงานวิชาการด้านแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาและกลยุทธการพัฒนาสำหรับโลกที่สามมักจะสังกัดไม่โดยตรงก็โดยอ้อมกับองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรเอไอดีของรัฐบาลสหรัฐ ธนาคารโลก เป็นต้น หรือไม่ก็เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยในสหรัฐที่มักได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์ และอื่น ๆ องค์กรต่าง ๆ ดังกล่าวนอกจากมักอ้างว่าตนเป็นองค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศและนักบุญมุ่งช่วยชาวโลกที่สามแล้ว ก็ยังมีบทบาทสำคัญในการแพร่กระจาย ความคิดเรื่องการพัฒนาแบบตะวันตกผ่านปัญญาชนโลกที่สามอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย ต่อเรื่องการแพร่กระจายความคิดพัฒนาดังกล่าว ด้านสหรัฐได้เตรียมการเป็นอย่างดี มีฝ่ายต่าง ๆ ประสานกัน คือ รัฐบาลสหรัฐ มูลนิธิต่าง ๆ มหาวิทยาลัย (และนักวิชาการในร่วมหาวิทยาลัย) บรรษัทข้ามชาติ ธนาคารโลกและองค์กรให้ความช่วยเหลือโลกที่สามอื่น ๆ ทั้งนี้หลายกรณีรัฐบาลสหรัฐเป็นผู้ประสานงานหลักโดยใช้นโยบายต่างประเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดแพร่กระจายความคิดการพัฒนาดังกล่าวให้เกิดผล เห็นได้ว่า บางองค์กร เช่น ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ รัฐบาลสหรัฐมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งและมีอิทธิพลต่อนโยบาย และโครงสร้างการบริหารงานมาตลอด ระยะที่ผ่านมาประธานธนาคารโลกก็เป็นชาวอเมริกันทุกคน อำนาจการโวต การตัดสินใจ สหรัฐเป็นผู้ยึดกุม งานด้านฝ่ายวิชาการของธนาคารโลก และของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ แม้มีนักวิชาการจากโลกที่สามจำนวนมาก แต่ก็ต้องทำงานคิดค้น วิจัย ภายใต้กรอบการดำเนินงานและนโยบายของธนาคารโลก ที่สำคัญนักวิชาการเหล่านี้ก็มีจิตสำนึกตะวันตกเต็มที่อยู่แล้ว นักวิชาการจำนวนไม่น้อยก็คือ ข้าราชการระดับสูงในกระทรวงการคลัง และพนักงานธนาคารชาติระดับผู้บริหารของประเทศโลกที่สาม บุคคลเหล่านี้มักจะเป็นผู้ที่มีบทบาททางการเงินการคลัง และเศรษฐกิจของประเทศในโลกที่สามค่อนข้างเด่นชัด ในระยะต่อมาภายหลังกลับจากการปฏิบัติงานกับธนาคารโลกหรือกองทุนการเงินระหว่างประเทศแล้ว ที่จริงแล้วการที่ธนาคารโลกก็ดี กองทุนการเงินระหว่างประเทศก็ดี มีนโยบายเอานักวิชาการในโลกที่สามมาปฏิบัติงาน ก็หวังผลทางจิตวิทยาว่าองค์กรดังกล่าวมีเป้าหมายการส่งเสริมการพัฒนาของโลกที่สามด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ใช่จะเข้าไปครอบงำอย่างที่ถูกโจมตี นอกจากนี้ที่สำคัญการดำเนินนโยบายใช้คนโลกที่สามเพื่อควบคุมและครอบงำจิตสำนึกของชาวโลกที่สาม ย่อมเหมาะสมดีกว่าการใช้ฝรั่ง

การแพร่กระจายความคิดการพัฒนาแบบตะวันตกถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญมากของกระบวนการสร้างจิตสำนึกตะวันตก เพื่อซึมซ่านอุดมการณ์ทางการพัฒนาแนวนี้ไปสู่การปฏิบัติการที่เป็นจริงในโลกที่สามให้ได้ การแพร่กระจายความคิดที่ได้ผลมักกระทำผ่านคนในชนชั้นกลางที่มีการศึกษาในโลกที่สาม อาทิ เช่นพวกปัญญาชนทั่วไป อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ ข้าราชการ หรือนักเทคนิคปฏิบัติ (Technocrat) ผู้ที่มีระบบคิด วิธีคิด วิธีการมองปัญหา และมีความเชื่อมั่นศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตก เรียกได้ว่าคนเหล่านี้มีจิตสำนึกตะวันตกไปแล้วอย่างเต็มที่ กระบวนการสร้างจิตสำนึกตะวันตกไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นการเตรียมการอย่างดี โดยฝ่ายประเทศศูนย์-กลางตามที่กล่าวแล้ว การเตรียมการนี้เป็นระบบและมีประสทธิภาพสูงมาก มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด มีขั้นตอน และมีการเชื่อมประสานกันหลายกลุ่ม เพื่อให้การแพร่กระจายความคิดการพัฒนาดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จ เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่ข้าราชการในโลกที่สามและข้าราชการไทยไปศึกษาต่อ หรือดูงาน/ฝึกอบรม ในสหรัฐ โดยทุนเอไอดี หรือทุนจากมหาวิทยาลัยในในสหรัฐ หรือทุนของมูลนิธิต่าง ๆ การให้ทุนแก่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยในโลกที่สามทำวิจัย การให้ความช่วยเหลือด้านผู้เชี่ยวชาญฝรั่งเพื่อจัดทำหลักสูตร จัดวางโครงสร้างการเรียนการสอน การจัดตั้งสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย หรือหน่วยงานสำคัญด้านการวางแผนกำหนดนโยบายการพัฒนาในโลกที่สาม ฯลฯ

ด้านประเทศไทยเอง รัฐบาลไทยได้เอื้ออำนวยอย่างเต็มใจและร่วมมืออย่างเต็มที่ในการรับเอาอุดมการณ์ทางการพัฒนาแบบตะวันตกมาตั้งแต่แรก นับตั้งแต่การรับความช่วยเหลือจากสหรัฐทั้งทางเศรษฐกิจ และการทหารอย่างมีเงื่อนไขข้อผูกมัดที่ไทยเสียเปรียบ ไม่ว่าจะในสมัยรัฐบาลแปลก รัฐบาลสฤษดิ์ หรือรัฐบาลถนอม การยอมรับความคิด การชี้แนะและการยอมให้ธนาคารโลกเข้ามาวางโครงสร้างและกำหนดรายละเอียดของแผนพัฒนาฉบับแรกและกำกับชี้แนะอย่างใกล้ชิดเรื่อยมาทุกแผน (เช่น ธนาคารโลกได้จัดให้มีการประชุมที่ปารีสเวลาตอนเริ่มทำแผนแต่ละแผน เพื่อให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมได้พบกับแหล่งเงินกู้แหล่งต่าง ๆ เพื่อจะได้กำหนดโครงการที่ใช้เงินกู้ในแผน ฯ ได้ เป็นต้น) ถึงกับมีผู้กล่าวว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยก็คือแผน ฯ ของธนาคารโลก แม้กระทั่งทุกวันนี้

ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ก็ยังส่งเจ้าหน้าที่คณะที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของตนมายังประเทศไทยบ่อยหลายครั้ง เพื่อมาหาข้อมูล ดูแล ชี้แนะ กำกับและแม้กระทั่งกำหนดเงื่อนไขบางอย่าง (เช่นกรณีที่ไทยต้องกู้เงินจากองค์กรทุนการเงินระหว่างประเทศ) แก่หน่วยงานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของรัฐบาล อาทิเช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย และกระทรวงการคลัง เจ้าหน้าที่ธนาคารโลกดูจะเข้านอกออกในขอข้อมูลระดับลึกและลับปกปิดเพียงใดก็ดูเหมือนได้รับการอำนวยความสะดวกอย่างดีจากฝ่ายรัฐบาลมากกว่านักวิชาการไทยที่อยากได้ข้อมูลเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงวิชาการเพื่อเสนอข้อเท็จจริงให้สาธารณชนในสังคมไทยในระดับกว้างได้รับรู้เสียอีก

ลักษณะเด่นชัด ๓ ประการของความรู้ทางตะวันตก

ในปัจจุบัน ในกระบวนการเรียนการสอน การถ่ายทอดความรู้ การค้นหาความรู้ใหม่ โดยการค้นคว้า วิจัยในแวดวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์ในประเทศไทย ตกอยู่ภายใต้การครอบงำและอิทธิพลของความคิดกระแสหลักหรือกรอบความคิดของตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นด้านแนวคิดทฤษฎี และวิธีการศึกษาในจำนวนนานาทฤษฎีทางสังคมของตะวันตก แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาแบบตะวันตกก็เป็นแนวคิดทฤษฎีที่โดดเด่นมีพลังสูงต่อความคิดความเชื่อของคนไปทั่วทุกมุมโลก ลักษณะเด่นชัดของความรู้ทางตะวันตกมี 3 ประการ คือ

ประการแรก พิจารณาว่าความรู้ทางสังคมศาสตร์ คือ สิ่งที่ปราศจากพันธนาการของคุณค่าใดๆ (Value Free) หรือเชื่อว่าวิชาการเป็นกลาง บริสุทธิ์ ไม่แปดเปื้อนด่างพร้อยจากประโยชน์ทางการเมืองของเหล่าอธรรมทั้งปวง พิจารณาว่าความเป็นกลาง คือ การไม่ยุ่งเกี่ยวข้องแวะกับการเมือง ยกตัวอย่างเช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ตะวันตกถือว่าระบบเศรษฐกิจไม่เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม เช่น เศรษฐศาสตร์การพัฒนาถือว่าการพัฒนา คือ การเพิ่มผลผลิตต่อหัว แต่ไม่คำนึงว่าการรวมศูนย์การถือครองปัจจัยการผลิตจนเกิดการผูกขาดในมือคนกลุ่มน้อยและละเมิดความเป็นธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นพัฒนาการของตัวระบบแบบ "เสรีนิยม" ที่จริงๆ แล้ว "เสรี" เฉพาะในตำราเท่านั้นหรือไม่ แม้กระทั่งการพิจารณาเรื่องเศรษฐศาสตร์การคลังด้านภาษีอากรและรายจ่ายรัฐบาลก็ไม่สามารถเจาะลึกลงไปในมิติที่สว่างไสวชัดเจนว่า เรื่องดังกล่าวที่เกิดความ

ไม่เป็นธรรม (เช่น ภาระภาษีตกอยู่กับผู้ยากจนและผู้มีรายได้น้อยเป็นส่วนใหญ่ หรือการจัดสรรรายจ่ายของรัฐบาลตกอยู่กับงบประมาณด้านทหารและความมั่นคงมากกว่าด้านพัฒนาชนบท) เศรษฐศาสตร์ตะวันตกไม่สามารถเจาะลึกเข้าถึงประเด็นสาเหตุหลัก อย่างเช่นโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ครอบงำ ควบคุมผู้คนทั้งระบบอยู่ เป็นต้น หรืออย่างกรณีวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งของประเทศศูนย์กลางไม่เคยกล่าวถึงประเด็นความพยายามเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารราชการนั้นว่าทำภายใต้รัฐแบบใด รัฐเผด็จการฟาสซิสต์หรือเปล่า มีประชาธิปไตยหรือเปล่า ประเด็นเหล่านี้ แนวคิดตะวันตกละเลยไม่กล่าวถึงจงใจหรือไม่ ผู้อ่านพิจารณาเอาเองได้ !

ประการที่สอง ความรู้ทางตะวันตกพิจารณาการวิเคราะห์แบบเฉพาะเรื่องเฉพาะด้าน เฉพาะสาขา มิหนำซ้ำยังกำหนดคำโก้หรูด้วยคำว่า ตามการเน้นเฉพาะอย่างสาขาวิชา (Specialization) การมองปัญหาแบบเฉพาะด้านดังกล่าวทำให้คนคิดยึดความรู้ของสาขาตนเองและสิ่งที่ตนถนัด ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังทำให้เกิดอาการ "มืดบอดทางปัญญา" อีกด้วย กล่าวคือ การหลงวิชาตัวเองแบบสุดจิตสุดใจ เกิดอาการเพ้อเจ้อลุ่มลึกกับสิ่งที่ตนถนัดซึ่งหารู้ไม่ว่าแคบเหลือเกิน เกิดอาการติดยึดแบบที่คนอื่นแตะต้องไม่ได้ คนเหล่านี้จะติดลักษณะการคิดแบบเทคนิคกลไก การแก้ปัญหาก็นิยมแก้แบบเทคนิค เฉพาะด้านเล่นกับความสวยงามกับตัวแบบจำลอง (Model) ที่มีตัวแปรไม่กี่ตัว และเจตนายกเว้นตัวแปรหลาย ๆ ตัวในการวิเคราะห์ เพียงเพราะทำให้นับเป็นตัวเลขไม่ได้ หรือเพื่อลดความซับซ้อนของตัวแบบจำลอง ฯลฯ สรุปก็คือคนเหล่านี้จะเชื่อว่าปัญหาทางสังคมแก้ไขได้ชะงัด โดยเทคนิคเฉพาะส่วนเฉพาะด้านบางประการ แต่หาพิจารณาประเด็นเรื่องต่าง ๆ ทั่วทั้งโครงสร้างของระบบสังคมไม่ !

ประการสุดท้าย ความรู้ทางตะวันตกสนใจการศึกษาเฉพาะจุด เฉพาะเหตุการณ์ไม่สนใจความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ไม่ให้ความสำคัญของมนุษย์ในฐานะผู้สร้างประวัติศาสตร์ไม่สนใจว่าการแบกรับภาระและความเจ็บปวดในการสร้างความก้าวหน้าทางวัตถุนานับประการในโลกว่าตกอยู่กับคนกลุ่มใด

สรุปสั้น ๆ ได้ว่าความรู้ทางตะวันตกมีกรอบคิดและวิธีคิดที่สอดคล้องอย่างแน่นอนกับประโยชน์ของนายทุนน้อยและผู้อยู่ในฐานะชนชั้นที่มีกิน ร่ำรวย/ได้เปรียบ ในทางตรงข้ามเป็นกรอบคิดที่ห่างไกลกับประโยชน์แท้จริงของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม ผู้ไม่มีจะกินยากไร้/เสียเปรียบ

แนวคิดในการพัฒนาแบบตะวันตก : การพัฒนาสำหรับใคร ?

ทฤษฎีการเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวนีโอคลาสสิค (Neoclassical growth theory) และทฤษฎีการสร้างความทันสมัย(Modernization theory) คือทฤษฎีหลักที่อธิบายสภาพความด้อยพัฒนา และการพัฒนาของประเทศในโลกที่สาม การเสนอสาระของทฤษฎีดังกล่าวโดยย่อแบบรวบรัดต่อไปนี้ คงพอจะให้ภาพว่ายุทธศาสตร์ หรือแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกส่งผลให้เห็นได้ว่าเป็นการพัฒนาสำหรับใครกันแน่ ระหว่างประเทศศูนย์กลางผู้ส่งออกแนวคิดในการพัฒนา กับประเทศรอบนอกอย่างเช่นประเทศไทย ภายในประเทศไทยเอง (รวมทั้งประเทศโลกที่สามอื่น ๆ) คนกลุ่มใด กลุ่มใหญ่หรือกลุ่มน้อยที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาตามแนวทางนี้

ทฤษฎีการเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวนีโอคลาสสิค เป็นรากฐานสำคัญของวิชาเศรษฐศาสตร์การพัฒนาแบบตะวันตก ที่ให้การเน้นย้ำเรื่องกระบวนการสะสมทุน การเติบโตของทุน การลงทุนภาคอุตสาหกรรม และประสิทธิภาพการผลิต เพื่อเพิ่มความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยึดระดับรายได้ต่อบุคคลเป็นเกณฑ์การวัดระดับการพัฒนา กลยุทธการเติบโตแบบไม่สมดุลได้รับการตอกย้ำจนกลายเป็นแนวทางพัฒนาในแผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ นั่นคือ การผลิตภาคอุตสาหกรรมได้รับการส่งเสริมเต็มที่และได้รับการเน้นย้ำ ขณะที่ ภาคเกษตร/ชนบทถูกพิจารณาให้เป็นภาคการผลิตที่สนับสนุนการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม การพัฒนาตามแนวนี้ ยืนยันตลอดเวลา โดยเฉพาะในข้อเขียนต่าง ๆ ของนักวิชาการฝรั่ง ในห้วงระยะทศวรรษ ๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐ ว่าผลประโยชน์จากการพัฒนาของภาคอุตสาหกรรมและการเติบโตทางเศรษฐกิจ จะค่อย ๆ ไหลรินกระจายตัวลงไปในชนบทในภายหลัง(Trickle-down Effect)การพัฒนาตามแนวนี้เสนอให้รับทุนต่างประเทศและเทคนิควิทยาการสมัยใหม่จากต่างประเทศเพื่อให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าหมาย แนวคิดนี้ย้ำด้วยว่าแม้ประเทศโลกที่สามต้องตกอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งทุนต่างประเทศและเทคนิควิทยาการ ตลอดจนการลงทุนของต่างชาติดังกล่าวค่อนข้างสูงในขั้นตอนแรกของการพัฒนา จนอาจมีหนี้สินต่างประเทศและขาดดุลการค้าการชำระเงินค่อนข้างสูงก็ตาม สภาวะการพึ่งนี้จะค่อย ๆ ลดลงเมื่อถึงจุดที่เศรษฐกิจจะเติบโตพุ่งไปข้างหน้าโดยตนเองได้ (Self-sustaining Growth) แต่ในความเป็นจริงกลับปรากฏว่ายิ่งพัฒนายิ่งต้องเพิ่มระดับการพึ่งพาประเทศศูนย์กลางจนหนี้สินจะล้นพ้นตัวเกือบล้มละลายอยู่แล้ว

ส่วนการพัฒนาในทรรศนะของสำนักคิดการสร้างความทันสมัยนั้น ก็มีสาระสอดคล้องสนับสนุนแนวคิดทฤษฎีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่กล่าวข้างต้น กล่าวคือ พิจารณาเอาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจรวมผนวกเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักคิดสำนักนี้เสนอว่าการพัฒนาของประเทศโลกที่สามคือกระบวนการลอกเลียนเอาอย่างประเทศที่พัฒนาแล้ว คือประเทศอุตสาหกรรมทุนนิยมที่ก้าวหน้าทั้งหลายอย่างสหรัฐและอื่น ๆ ฉะนั้นการพัฒนาก็คือกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมให้ก้าวหน้าแบบตะวันตก พัฒนาเมืองให้เป็นแบบตะวันตก พยายามลดและทำลายลักษณะทวิภาคระหว่างภาคเมืองกับภาคชนบท ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแบบแผนทางการผลิตที่ไม่ทันสมัย ซึ่งจำเป็นต้องเพิ่มเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือแบบแผนทางสังคมเรื่องพฤติกรรม ทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมแบบดั้งเดิม เช่นอย่างในชนบท (ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างภาวะอุตสาหกรรมสมัยใหม่แบบตะวันตก) ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยแบบสังคมเมือง โดยสรุปก็คือ การพัฒนาตามแนวนี้หมายถึงการทำให้สังคมล้าหลังดั้งเดิม กลายเป็นสังคมทันสมัยแบบตะวันตก หรือทำให้เป็นสังคมแบบทุนนิยมนั่นเอง ประเทศไทยใน พ.ศ. นี้กลายเป็นทุนนิยมมากขึ้นแม้ยังไม่สมบูรณ์ และต้องก้าวไปอีกยาวไกลมากขณะนี้อาจเป็นเพียงทุนนิยมแบบพึ่งพาโดยเฉพาะในภาคการผลิตอุตสาหกรรมในเมือง

แม้ว่าการเติบโตของการผลิตภาคอุตสาหกรรมของไทยเพิ่มขึ้นในอัตราค่อนข้างสูงในระยะที่ผ่านมาและการพัฒนาในเมืองแบบมีการเติบโตทางวัตถุและเทคนิควิทยาการทันสมัยเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อย่างไรก็ดี ผลของการพัฒนาด้านหลักเรียกว่าล้มเหลวอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมมีลักษณะเพิ่มพูนรุนแรงขึ้น หลายเรื่องเป็นปัญหาเรื้อรังอาทิเช่น ปัญหาหนี้ต่างประเทศ การขาดดุลการค้า ความยากจน การว่างงาน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ–สังคมระหว่างเมืองกับชนบท ชาวชนบทล้มละลายมากขึ้น การเอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนกัน การละเมิดสิทธิมนุษยชน ตลอดจนความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมปรากฏเด่นชัดในขณะที่บรรษัทข้ามชาติ และนักลงทุนต่างชาติประสพผลสำเร็จจากการลงทุนทำธุรกิจในเมืองไทยจนส่งผลกำไรและดูดซับเอาแร่ธาตุทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ส่งกลับไปประเทศของตนอย่างไม่หยุดยั้ง

ปัญหาดังกล่าวก็เกิดขึ้นกับประเทศโลกที่สามทั่วไปเช่นเดียวกับกรณีของไทยจนทำให้ไปเพิ่มความตึงเครียดทางสังคมอย่างมากในโลกที่สาม เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนผู้

เสียเปรียบ กับรัฐในระดับที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผู้ยากไร้ เสียเปรียบในหลายประเทศจำต้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาล ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีผลทำให้องค์กร เอไอดี ธนาคารโลก และองค์กรผู้ให้ความช่วยเหลือโลกที่สามอื่น ๆ ต้องทบทวนแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่เป็นมา และไม่อาจดื้อรั้นยืนยันต่อไปอีกได้ว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจอันเป็นผลจากการเติบโตของการผลิตภาคอุตสาหกรรมนั้นไม่ก่อให้เกิดการกระจายดอกผลของการพัฒนาอย่างที่แนวคิดในการพัฒนาแบบตะวันตกกล่าวอ้าง ด้วยเหตุนี้นักคิดและนักวิชาการสังกัดธนาคารโลกและองค์กรต่าง ๆ เหล่านั้นยอมรับว่าการปรับแต่งทฤษฎีเดิมเป็นสิ่งจำเป็นถ้าหากไม่ต้องการเห็นการปฏิวัติสังคมในโลกที่สามแผ่ขยายวงกว้างออกไปจากจุดนี้จึงทำให้ทฤษฎีพัฒนาแบบดั้งเดิม ได้รับการปรับแต่งเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ในชื่อว่า "การเติบโตและความเสมอภาค" (Growth and Equity) หรือ "การกระจายรายได้และความเสมอภาค" (Redistribution With Growth) ธนาคารโลกอ้างว่าเป็นแนวใหม่ แต่เมื่อพิจารณาสาระหลัก ๆ ทั้งหมดแล้ว แนวใหม่นี้ใหม่เพียงเฉพาะชื่อ แต่สาระหลัก ๆ ก็คือสิ่งเดิมที่ชำรุดและไม่มีคำตอบอย่างเป็นจริงในการขจัดปัญหาความยากจนของคนในโลกที่สามได้ รูปธรรมเรื่องหนึ่งที่พอจะเห็นได้คือ แผน ๕ ที่ว่าเป็นแผนพัฒนาฯ ที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท แต่กระทั่งถึงบัดนี้ แผน ๕ ได้ผ่านไปกว่าครึ่งทางแล้ว แต่แนวโน้มที่มีความหวังก็ยังไม่อาจเห็นได้ อย่างไรก็ดี แนวคิดในการพัฒนาที่ถูกปรับแต่งให้ดูใหม่นี้เป็นแนวคิดปฏิรูปเพื่อต้านการปฏิวัติสังคม หรือต้านการลุกฮือของชาวชนบทและผู้ยากไร้ทั้งมวลในโลกที่สามนั่นเอง

จากการเสนอข้างต้นชี้ว่าประเทศศูนย์กลางมีการตื่นตัวพร้อมจะปรับแต่งแนวคิดในการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดเสถียรภาพในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของตน เมื่อพิจารณาดูเครื่องมือ ขอบข่ายงาน พลังความคิดที่ถูกซื้อโดยพลังน้ำเงินที่มหาศาลขององค์กรที่เป็นกลไกการทำงานให้ประเทศศูนย์กลาง รวมทั้งกลไกในโลกที่สามที่เพียงได้รับเศษน้ำเงินในรูปของการช่วยเหลือที่จริง ๆ แล้ว เป็นการ "เถือ" เนื้อและดูดซับเลือดประชาชนในโลกที่สามให้แห้งเหี่ยวอับเฉาไปทีละน้อยมากกว่าโดยพลังทุน พลังเทคนิควิทยาการ และพลังทางการจัดการด้านเศรษฐกิจที่มีขอบข่ายไพศาลระดับสากลของบรรษัทข้ามชาติ

บทสรุป

แนวคิดในการพัฒนาคือเครื่องมือทางอุดมการณ์ทุนนิยมอันทรงพลังที่ประเทศศูนย์กลางส่งออกมายังประเทศรอบนอกหรือโลกที่

สามรวมทั้งไทย เพื่อสร้างเงื่อนไขในการดูดซับเอามูลค่าส่วนเกินจากโลกที่สามอย่างมีประสิทธิภาพ มูลค่าส่วนเกินนี้อาจเป็นในรูปของกำไรที่บรรษัทข้ามชาติได้จากการลงทุนทำการค้าขายในโลกที่สาม ที่ถูกนำกลับคืนไปยังประเทศศูนย์กลาง อาจเป็นค่าเทคนิควิทยาการตะวันตกราคาแพง ตลอดจนวัตถุดิบและทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่ถูกนำกลับไปป้อนโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศศูนย์กลาง เพื่อการสะสมทุนในประเทศศูนย์กลางได้ขยายตัวเติบโตต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

ยิ่งไปกว่านี้ แนวคิดในการพัฒนาดังกล่าวถูกสร้างขึ้นมาก็เพื่อครอบงำทางความคิดเป็นกระแสหลักของความคิดในสังคมโลกที่สาม เพื่อควบคุมและจำกัดวงเขตของการผลิตและการจัดสรรทรัพยากรของโลกที่สามให้อยู่ในวงกรอบเพื่อสนองตอบความต้องการของระบบเศรษฐกิจของประเทศศูนย์กลาง แนวคิดในการพัฒนาแบบตะวันตกจึงอาจถูกพิจารณาได้ว่าเป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ที่กำหนดจิตสำนึกของผู้คนในโลกที่สามกำหนดวิธีคิด วิธีการมองปัญหา วิธีวิเคราะห์ปัญหาของผู้มีอำนาจ นักกำหนดนโยบายนักวางแผน ปัญญาชน ตลอดจนนักเทคนิคปฏิบัติ (Technocrats) หรือข้าราชการในโลกที่สามให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของประเทศศูนย์กลางเป็นด้านหลัก

กล่าวในอีกแง่หนึ่งได้ว่า อุดมการณ์ทางการพัฒนาแบบทุนนิยม คือ ส่วนสำคัญของสงครามทางความคิด ซึ่งต่างจากสงครามแบบการยึดพื้นที่โดยกำลังทางทหารที่มีลักษณะโจ่งแจ้งเห็นได้ชัด ในกรณีนี้ ถ้าถูกตีโต้โดยพลังทหาร หรือกำลังรบที่เหนือกว่าก็อาจสามารถเอาชนะศัตรูและยึดพื้นที่กลับคืนมาได้ นี่คืออธิปไตยของชาติในแง่มุมทางทหาร แต่ในด้านสงครามทางความคิด หรือ การรุกรานทางวัฒนธรรมนั้น เป็นสงครามที่มาเงียบ ซับซ้อน แฝงเร้นด้วยพลังที่เต็มไปด้วยภัยนานับประการที่มองไม่เห็นอย่างเป็นรูปธรรม สงครามนี้มุ่งยึดครองจิตใจ มุ่งเปลี่ยนรูปการณ์จิตสำนึก เมื่อจิตสำนึกได้กลายเป็นจิตสำนึกตะวันตกอย่างสมบูรณ์สำหรับผู้รุกราน ชัยชนะของสงครามทางความคิดนั้นค่อนข้างจะเป็นชัยชนะที่ถาวร อย่างน้อยก็ในระยะตราบเท่าที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกที่สามยังไม่เปลี่ยนแปลง

บทเรียนของการพัฒนาตามแนวทางตะวันตกของไทยยี่สิบปีเศษที่ผ่านมา บ่งชี้ว่าดอกผลของการพัฒนาส่วนใหญ่ตกอยู่กับคนกลุ่มน้อย คือ บรรษัทข้ามชาติ นายทุนไทย คนในชนชั้นกลางและผู้มีอำนาจ ด้านปัจจัยภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลสหรัฐและธนาคารโลกต่างได้สร้างเงื่อนไขให้บรรษัทข้าม

ชาติสามารถตักตวงดอกผลการพัฒนาเต็มที่ต่อไป เงื่อนไขที่สำคัญก็คือกระบวนการสร้างจิตสำนึกตะวันตกผ่านชนชั้นใหม่ คือ ชนชั้นกลางที่มีการศึกษาพวกนักเทคนิคปฏิบัติในแวดวงวิชาการ ให้เกิดความนิยมในอุดมการณ์การพัฒนาและแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกอย่างเน้นแฟ้น ซึมลึกเข้าไปในสายเลือดวิญญาณว่าแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกที่เน้นย้ำการเติบโตทางเศรษฐกิจ การเติบโตทางอุตสาหกรรม และการสร้างวัตถุและภาวะความทันสมัยสุดขีด คือ สุดยอดปรารถนาของการพัฒนาโดยต้องพึ่งพาทุนต่างประเทศทุกรูปแบบและเทคนิควิทยาการราคาแพงของตะวันตก ฉะนั้น ด้านปัจจัยภายใน การเป็นพันธมิตรในแง่ประโยชน์ของรัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตย คนชั้นกลางพวกปัญญาชนและนักเทคนิคปฏิบัติทั้งหลาย นายธนาคาร ตลอดจนนายทุน ต่างเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ดอกผลการพัฒนาถูกตักตวงอย่างรวมศูนย์ในมือคนกลุ่มน้อยมากขึ้น แน่ละคนกลุ่มนี้กุมกลไกอำนาจรัฐ กุมการสื่อสารมวลชน และแพร่กระจายตอกย้ำอุดมการณ์การพัฒนาแบบตะวันตกอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง ภาพสังคมไทยปัจจุบัน วัฒนธรรมทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้ามา แปรเปลี่ยนจิตสำนึกค่านิยมและวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วและรุนแรง การละเมิดศีลธรรมมีปรากฏดาษดื่นทุกวันจนกลายเป็นความเคยชิน สงสัยว่าเมืองไทยที่ว่าเป็นเมืองพุทธนั้น หลงเหลือความเป็นพุทธในแง่แก่นแท้ของพุทธศาสนาแค่ไหน

เราเริ่มไม่แน่ใจว่าการที่สังคมไทยถูกครอบงำทางความคิดการพัฒนาแบบตะวันตกอันสืบเนื่องมาจากถูกรุกรานทางวัฒนธรรมจนเสียความเป็นไทนั้น จะนำเอาลูกหลานไทยและผู้ยากไร้ที่เจ็บปวดลงสู่เหวลึกอันมืดมิดหรือไม่ในอนาคต ? ประเทศไทยต้องการแนวคิดการพัฒนาที่ไม่ถูกพันธนาการ ที่เป็นอิสระและรับใช้คนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบัน นักวิชาการผู้มีจิตใจรักความเป็นธรรมระดับสากลเริ่มตระหนักถึงปัญหาและพยายามศึกษาค้นคว้าและผลิตงานเขียน งานวิจัย ในกระบวนการแสวงหาแนวคิดทฤษฎีทางการพัฒนาที่เหมาะสมและที่รับใช้ผลประโยชน์ของผู้ยากไร้ทั้งมวลในโลกที่สาม

เอกสารอ้างอิง

Atthakor, Wiwatchai (1982)

Thailand's Development Policy and the External Debt Problem, Unpublished Ph.D. Dissertation, Indiana University,

Dos Santos, T., (1970)

"The Structure of Dependence," in *American Economic Review*, Vol. 60, No. 2, pp. 231-236

Emmanuel, A., (1972)

Unequal Exchange, New York : Nonthly Review Press.

Frank, A. G., (1969)

Capitalism and Underdevelopment in Latin America, London : Penguin.

Fuenzalida Edmundo F., (1982)

"The Stabilization of Capitalism at the Periphery : The Role of Ideas," Paper presented to the meeting of the Western Regional Conference of the Comparative and International Education Society, Stanford University October 22-24, 1982

Hayes, Sammuel P., (1971)

The Beginning of American Aid to Southeast Asia, Lexington, Massachusetts : Lexingion Books, D.C. Heath and Company.

Hayter, Terasa, (1971)

Aid as Imperialism Harmondsworth, England : Penguin Books Ltd.

Juasiripukdee, Orapun, (1983)

A Case Study of the American Technical Assistance to the National Institute of Development Administration (NIDA) in Thailand, Unpublished, Ph.D. Dissertation, Indiana University.

Magdoff, Harry, (1963)

The Age of Imperialism, Monthly Review Press, New York.

Nissen, (1975)

"Building the World Bank," in *The Trojan Horse* edited by Steve Weisman and others, Palo Alto, Ramparts Press.

Payar, C., (1974)

The Debt Trap : The International Monetary Fund and The Third World, New York : Monthly Review Press.

วิวัฒน์ชัย อัตถากร (๒๕๒๖)

"จิตสำนึกตะวันตกกับความยากจนในชนบทไทย", *วงการ* ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๖, สิงหาคม น. ๓๒-๓๗.

วิวัฒน์ชัย อัตถากร (๒๕๒๖)

"การพึ่งพิงเงินทุนต่างประเทศของระบบเศรษฐกิจไทย : กรณีศึกษาว่าด้วยหนี้ต่างประเทศและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ" บทความเสนอใน Workshop Series ของ NIEO ครั้งที่ ๑๔ เรื่อง "Dependency Theory" จัดโดยคณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เมื่อ ๒๔ และ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๖.